

ЩОДО ПРИЧИН ВИНИКНЕННЯ ТА ПОШИРЕННЯ ТЕРОРИЗМУ

Зауважено, що тероризм – складне, небезпечне та складнопрогнозоване явище сучасності, що набуло глобальних масштабів. Досліджено основні суб'єктивні та об'єктивні причини виникнення та поширення тероризму, а також реальні і потенційні чинники, що можуть сприяти поширенню тероризму в Україні. Акцентовано на особливостях деструктивної правосвідомості терористів, що своїми діями руйнівно впливають на суспільну й індивідуальну правосвідомість. Зазначено шляхи мінімізації ризику проявів тероризму у нашій державі.

Ключові слова: *тероризм, терористичні акти, прояви тероризму, глобалізація світової економіки, деструктивна правосвідомість.*

Постановка проблеми. Тероризм – явище, що постійно супроводжує людство, належить до найнебезпечніших і складнопрогнозованих явищ сучасності, які набувають дедалі більшого розмаїття форм і загрозливих масштабів. Терористичні акти спричиняють масову кількість людських жертв, сильний психологічний тиск на більшість людей, тягнуть за собою ворожнечу між державами, провокують війни, недовіру й ненависть між соціальними і національними групами. Події, що відбуваються останнім часом у сучасному світі, свідчать про доволі загрозливу, швидко прогресуючу модифікацію цього небезпечного діяння. Політичні, релігійні, етнічні та кримінальні угруповання майже щоденно вчиняють терористичні акти або злочини терористичного характеру, про які постійно повідомляють ЗМІ. Забезпечення національної безпеки є одним із основних обов'язків державної влади. А тому, встановивши причини виникнення та поширення тероризму, держава визначає напрями профілактики та боротьби із цим загальнонебезпечним явищем, що створює безпосередню загрозу національній безпеці та встановленому правопорядку.

Стан дослідження. Аналіз причин та умов виникнення тероризму, загальна характеристика окремих із них, адміністративно-правові та міжнародно-правові аспекти цього питання стали предметом дослідження таких науковців, як Ю. Авдєєв, В. Вітюк, О. Дмитрієв, С. Ефіров, К. Жарінов, В. Журавель, В. Загладін, О. Здравомислов, І. Ільїнський, Е. Кальницький, В. Канцір, С. Кара-Мурза, В. Ліпкан, Є. Ляхов, Л. Моджорян, Г. Овчинников, Є. Паїн, О. Панарін, Б. Путілін, К. Салімов,

С. Степанов, О. Соловійов, М. Требін, О. Уткін, В. Шевченко, В. Шестаков, В. Крутов, В. Антипенко, І. Корж та ін.

Глибокий аналіз причин виникнення та зростання сучасного тероризму здійснено деякими зарубіжними вченими: Дж. Александером, У. Беком, П. Вілкінсоном, Е. Гідденсом, Л. Девісом, Г. Денікером, Б. Дженкінсом, В. Діні, Ж. Діспо, Ч. Добсоном, Дж. Дугардом, М. Зануну, Д. Карлтоном, К. Кацманом, Р. Клайном, Р. Клаттербаком, М. Креншоу, Н. Кресселем, Б. Крозьє, Р. Купперманом, У. Лакьором та ін. Водночас, потребує детального розгляду та уточнення класифікація причин виникнення та поширення тероризму, а також дослідження реальних і потенційних чинників, що можуть сприяти поширенню тероризму в Україні.

Мета статті полягає у розкритті причин виникнення та поширення тероризму як складного, небезпечного та широкомасштабного явища сучасності, що становить загрозу глобального рівня.

Виклад основних положень. Світовий тероризм перетворився на загальнолюдське лихо, що не знає кордонів. Він становить одну із найсерйозніших загроз для міжнародного миру і безпеки та є головною загрозою фундаментальним правам людини.

«Метастазами тероризму» охоплено практично всі континенти, але найбільше людство непокоїть виникнення передумов терору глобального рівня, що нині спостерігається на Євразійському континенті. Хвиля терористичних актів, що прокотилася останнім часом планетою, вкотре підтвердила відомий постулат, що тероризм не має кордонів [1, с. 22].

Сучасна геополітична динаміка, що певним чином продукує умови для виникнення тероризму та його ескалації, значною мірою визначається соціально-економічними та психологічними причинами.

Близько мільярда людей відлучені від продуктивної праці: 150 млн. осіб – безробітні, понад 700 млн. – частково зайняті, невизначена статистично, але значна кількість людей втягнута у кримінальну діяльність. Мільярд жителів планети – неписьменні (2/3 з них – жінки), приблизно 2 млрд. осіб животіють в антисанітарних умовах. Майже кожний третій житель Землі досі не користується електрикою, 1,5 млрд. осіб не мають доступу до безпечних джерел питної води, 840 млн. осіб, зокрема 200 млн. дітей, голодують або страждають від недоїдання. У бідних країнах щорічно вмирають 14 млн. дітей від виліковних хвороб і 600 тис. жінок із причин, пов'язаних з вагітністю і пологами. Половина всіх випадків дитячої смертності у країнах Африканського континенту зумовлена недостатнім харчуванням [2, с. 11–78].

На тлі деструктивних процесів глобалізації світової економічної системи доволі обгрунтовано передбачається посилення руйнівного впливу глобальної злочинності, корупції в системі державного управління, втрата національного суверенітету і підвищення ролі тероризму, особливо його релігійно-етнічного різновиду.

Сама ж світова фінансова система, що переживає у наш час чи не найбільшу кризу у своїй історії, на думку Д. Львова, перетворилась у глобальний спекулятивний конгломерат, що функціонує не в інтересах розвитку національних економік, зростання промислового виробництва та рівня життя людей, а задля закріплення позицій країн «золотого мільярда» [3, с. 15]. Реальна перспектива складних криз і конфліктів у майбутньому, зокрема збройних, що ґрунтуються на тактиці тероризму, тут також цілком можлива.

Відомий західний соціолог І. Валлерстайн в одній зі своїх останніх робіт зазначив, що «ми живемо в епоху переходу від існуючої глобальної системи суспільного устрою – капіталістичної світової економіки – до іншої або інших глобальних систем. Нема сумніву, однак, що перехідний період буде винятково важким для тих, хто живе в цей час. Це буде період загострення та посилення безпорядків, що супроводжуватимуться, на думку багатьох, руйнуванням звичаєвих цінностей» [4, с. 35].

На думку російського науковця В. Іноземцева, джерела і масштаби нинішніх і потенційних протистоянь визначаються тим, що на порозі ХХІ століття постеконімічний лад формується не як самодостатня соціальна система, а як доволі замкнута спільність у межах постіндустріальних суспільств, що породжує два типи конфліктів. З одного боку, країни світового співтовариства, що розвиваються і зіштовхуються з кризою господарства, яка посилюється і обумовлена, насамперед, відсутністю реального попиту на їх продукцію розвинутого світу, об'єднуються в позицію до високотехнологічних, постіндустріальних держав; виникне нова межа, що розділятиме сучасну цивілізацію. З іншого боку, розвинуті країни, що здаються чимось монолітним лише за їх оцінки з погляду громадян «четвертого світу», також будуть уражені зростаючим соціальним розшаруванням, яке відбуватиметься за різними мотивами діяльності представників тієї або іншої соціальної страти. Це може призвести до соціальних конфліктів усередині розвинутих країн, а також спричинити сповільнення становлення постеконімічного суспільства або навіть руйнування його внутрішньої логіки [5, с. 16].

Необхідно зазначити, що глобалізація світової економіки, крім відторгнення вже відомих країн і народів так званого «третього» і «четвертого світів», дедалі відчутніше обмежує інтереси середнього класу. Не викликає сумніву те, що в основі тероризму – соціальний конфлікт.

На нашу думку, існує необхідність у контексті цієї статті розглядати тероризм як прояв деструктивної правосвідомості, виявляючи при цьому особливості способу мислення та мотиваційні механізми носіїв такого типу світосприйняття. Аналіз публікацій закордонних і вітчизняних авторів дозволяє зробити висновок, що правосвідомість терористів здебільшого деформована, оскільки ними визнаються тільки їх права та вимоги. До того ж вони позбавляють основних природних прав тих людей, проти яких здійснюється терористичний акт: права на життя, на безпеку, на власний світогляд. Терористи завдають своїми діями руйнівного впливу суспільній та індивідуальній правосвідомості, оскільки підривають віру людини у справедливий правопорядок, надійність правоохоронної системи.

Щоб ґрунтовніше проаналізувати природу та сутність деструктивної правосвідомості, на нашу думку, варто проаналізувати причини тероризму. За всієї умовності будь-якої класифікації його видів, вчені виокремлюють об'єктивні та суб'єктивні чинники, які спричиняють це соціально-політичне явище, що розкриває більші можливості для аналізу тероризму та пошуку шляхів боротьби з ним [6, с. 65–67].

Серед об'єктивних причин цього складного, суперечливого явища сучасного світу насамперед називають:

а) нерозв'язаність соціальних (зокрема територіальних, як, наприклад, конфлікт у Нагорному Карабаху між вірменами й азербайджанцями у 80–90-х роках ХХ століття в СРСП), національних чи релігійних проблем, що мають для конкретної соціальної, національної, релігійної чи іншої групи суттєве значення, пов'язане з її самооцінкою і самосприйняттям, традиціями та звичаями;

б) війна або військовий конфлікт, у межах якого терористичні акти стають частиною воєнних дій (Чеченська війна в Російській Федерації);

в) наявність країн чи соціальних, національних, релігійних чи інших груп, що відрізняються від своїх близьких і далеких сусідів високим рівнем матеріального добробуту й культури і через свою політичну, економічну та військову могутність або інші можливості диктують свою волю іншим країнам чи соціальним групам (відносини США з деякими країнами світу, наприклад, з Іраком);

г) існування, як правило, таємних організацій, зокрема релігійних, сектантських (наприклад, секта в Японії «АУМ Сінріке»), які наділяють себе магічними й месіанськими здібностями, виробляють єдино правильне, на їхню думку, вчення порятунку людства, докорінного покращення його життя, створення ладу загального добра, справедливості й добробуту або вічного порятунку душі тощо;

г) невіршеність економічних і фінансових питань, зниження життєвого рівня, стан психологічного дискомфорту, тривоги й безвихідності, загострене почуття соціальної справедливості, незахищеності;

д) слабкість державної влади, її установ та інститутів, нездатність правоохоронних органів вчасно виявляти і знешкоджувати терористів і тих, хто готує терористичні акти;

е) порушення прав і свобод людини і громадянина представників певної соціальної, національної чи релігійної групи, принизливе, зневажливе ставлення до них, невжиття необхідних заходів для їх економічного та духовного розвитку;

є) порівняна доступність бойового потенціалу тощо.

Серед суб'єктивних причин, що породжують сучасний тероризм, найбільш актуальними вважаються:

а) наявність визнаних (можливо, частково виправданих чи обґрунтованих) владних намагань в окремих осіб (як приклад, Усама Бен Ладен), груп чи організацій (прибічники радикального ісламського фундаменталізму), соціальних спільнот, коли їх намагання суперечать соціальним, релігійним, національним чи іншим групам і нормам моралі і права, що перешкоджають реалізації відповідних намагань;

б) свідомий вибір терористичного насильства для масової пропаганди своїх намагань і якнайбільш ефективної зброї в боротьбі за владу з опонентом (політика більшовицької влади за часів установлення соціалістичного ладу після Жовтневого перевороту 1917 року, діяльність єврейських екстремістських груп «Штерн» та «Ірнун» у визвольній боротьбі з протекторатом Великобританії в Палестині й завоювання політичної незалежності та визнання держави Ізраїль);

в) підтримуване, позитивне ставлення до терористів їх соціально-го оточення, населення, окремих груп; посилення впливу неформальних норм, що криміналізують суспільні відносини, за яких закон припиняє забезпечувати необхідний рівень соціального захисту значної частини населення;

г) зміна понять про порядок і справедливість, утвердження принципів поведінки, у межах яких насильство стає «законним» засо-

бом досягнення політичних та інших цілей (судові процеси 1934–1954 рр. у СРСР над «ворогами народу»; диктатура чорних полковників у Греції, за часів дії якої страчено близько 60 тис. осіб в середині 60-х років ХХ ст.; у 70-ті роки минулого століття під час керівництва КНР Мао Цзедунгом знищено понад 50 млн. громадян; у 80-ті роки в Чилі при Піночеті);

г) звернення до духовної спадщини політичних, релігійних та інших організацій екстремістської спрямованості, у яких культ сили та зброї вважається обов'язковим елементом побуту і способу життя (як це відбувалося у фашистській Німеччині за часів правління А. Гітлера);

д) усвідомлення себе національними й релігійними спільнотами як пригноблених, позбавлених прав і свобод, відчуття необхідності захисту будь-якими засобами;

е) створення образу ворога, що стає об'єднувальним підґрунтям для осіб, схильних до екстремістських дій;

є) бажання продемонструвати іншій соціальній, національній, релігійній групі свою перевагу й одночасно залякати її, руйнування історичних, культурних, моральних, гуманістичних цінностей тощо.

Отож, можемо стверджувати, що у терориста (або групи) виникає «особливий» тип правосвідомості, який передбачає визнання тільки власних прав і нехтування правами інших. Правосвідомість терориста сконцентрована не на правових, а на деструктивних методах вирішення суперечностей. Як зазначає український дослідник В. Остроухов, тероризму, як специфічному різновиду соціальної дії насильства, передує суттєва трансформація морально-світоглядних чинників суспільної та індивідуальної свідомості. Сутність цієї трансформації виявляється в необґрунтованому розширеному уявленні про застосування насильства з боку влади, у зміні світогляду, за яким відбувається поділ людей на «своїх» і «чужих», а також в обґрунтуванні фізичного знищення супротивників, примітивізації суспільних відносин, можливості порушення правових норм і в занедбанні загальнолюдської моралі, месіанських претензій лідерів окремих суспільних груп [7, с. 20].

Як правило, деструктивна правосвідомість виникає не тільки на підставі індивідуальних психологічних настанов, а й на ґрунті тоталітарних ідеологій, релігійних культів, у яких закладені в різних формах ксенофобські ідеї. Зрештою виникають релігійні або політичні деструктивні культу як система світогляду і світосприйняття. В основі їх детермінації містяться етнопсихологічні, релігійні та класові суперечності, пов'язані з конфліктами різних етносів, класів і кон-

фесій. Ядро деструктивних культів становлять зазвичай щирі фанатики, готові помирати заради своїх переконань, а їхня участь у терористичній діяльності стає засобом парадоксальної адаптації до реальної соціальної дійсності.

Можна з чималою впевненістю стверджувати, що терористи мають доступ до багатьох досягнень сучасних наукових технологій і можуть застосовувати їх у своїх злочинних діях. Вони використовують різну інформацію й можливості розгалуженої банківської системи. Існує загроза застосування ними зброї масового ураження, насамперед хімічної та бактеріологічної. Терористи розробляють або використовують існуючі в комунікаційному просторі сценарії використання звичайних, порівняно доступних і дешевих технологічних розробок, застосування яких з руйнівною метою можна порівняти з наслідками війни. Вони здатні вплинути на загальнонаціональний рівень свідомості й «перепрограмувати» націю на неадекватну поведінку (наприклад, зумовити ненависть до окремих осіб, соціальних груп або народів). Деструктивна правосвідомість може поширюватися й серед пересічних громадян під впливом трагічних подій, що призводить до антисоціальної поведінки окремих осіб або суспільних груп.

Терористичні акти стають дедалі старанніше організованими і жорстокими з допомогою найсучаснішої техніки, зброї, зв'язку. У різних регіонах світу політичними і націоналістичними радикалами, котрі взяли на озброєння методи терору задля досягнення своєї мети, організована наявність розгалуженої мережі підпілля, складів зброї та боєприпасів вибухових речовин, які забезпечують структури, фінансові установи. Як прикриття для терористичних організацій, функціонує система фірм, компаній, банків і фондів.

Природа тероризму є дивною сукупністю конспірації і прагнення до широкого висвітлення своїх діянь у засобах масової інформації, щоб вони одержали якомога більший резонанс, вплинули на значну частину населення й за допомогою залякування сприяли впливу на уряди. У цю систему входять і такі дії, як публікація в засобах масової інформації різних маніфестів, декларацій, комюніке, листівок. Це стає невід'ємною складовою терористичних операцій.

Як засвідчує аналіз терористичних акцій, останні здійснювалися здебільшого з використанням прикриття легального характеру. До них слід віднести дипломатичні зв'язки, різні контакти з політичними інститутами держав, політичними партіями та громадськими організаціями. Значну підтримку терористичні організації отримують від реак-

ційних релігійно-політичних сил і рухів, а також мафіозно-кримінальних кланів і груп, що мають міжнародний характер.

Географія сучасного тероризму, на жаль, має тенденцію до постійного розширення. Однією з причин цього стають соціальні суперечності та конфлікти, обумовлені майновим і соціальним розшаруванням. Відтак стає цілком очевидним, що носіями деструктивної правосвідомості найчастіше стають люди, незадоволені своїм соціально-економічним становищем, а тому вони і є більше схильними до протиправної поведінки.

Серед інших реальних і потенційних чинників, що можуть сприяти поширенню тероризму в Україні, необхідно зважати на факти перебування на території нашої держави прихильників терористичних міжнародних організацій, які намагаються поширювати не тільки серед мусульманського населення країни, а й православних християн ідеологію радикального ісламу та тероризму. На підтвердження зазначеного достатньо навести лише один приклад. У 2009 р. Службою безпеки України в м. Ірпіні Київської області було викрито організацію релігійно-екстреміського спрямування під керівництвом імама слов'янського походження [1, с. 23].

Зазначимо, що нині для України існує мінімальний ризик виникнення тероризму, оскільки об'єктивних причин його поширення у нашій країні нема. Проте, не зважаючи на це, Україні притаманні умови, що сприяють проявам тероризму, серед яких можна виокремити: високий рівень злочинності; корумпованість у владних структурах держави; високий рівень безробіття та бідності громадян, невдоволення суспільства, його поляризацію за майновим станом; концентрація на території держави великої кількості об'єктів підвищеної небезпеки, що можуть стати водночас осередками терористичних актів; участь України у багатьох миротворчих операціях; географічна наближеність до держав, де регулярно спостерігаємо хвилю терористичних актів, слабкий контроль за нелегальною міграцією тощо. Також можна зазначити і про відсутність в Україні єдиної Національної антитерористичної стратегії, потребу у прийнятті низки нормативно-правових актів, які б повному або додатково врегулювали важливі для антитерористичної діяльності питання (зокрема, Закону України «Про запобігання проявам екстремізму в Україні», Комплексної цільової програми в боротьбі з тероризмом на певний період, Положення про статус громадян, які постраждали внаслідок терактів тощо). Важливим є прийняття законодавчого акта, який був би присвячений питанням профілактики

тероризму в нашій державі, оскільки у чинному антитерористичному законі цьому питанню не приділено належної уваги. Перелічені чинники підвищують потенціал терористичної загрози для цивільного населення України.

Висновки. Розглянувши причини виникнення та поширення тероризму як складного та небезпечного явища планетарного характеру, а також здійснивши аналіз деструктивної правосвідомості як підґрунтя сучасного тероризму, можна зробити висновок, що цей феномен не є продуктом певної етнічної або релігійної культури, а має універсальне значення. Тероризм – явище інтернаціональне, що не має ні громадянства, ні релігійної ідентичності. Йому властиво набувати різних форм: священної війни, класової боротьби, національного відродження тощо. Однак, які зовнішні атрибути не використовував би тероризм, його суть залишається антигуманною. Його стратегії дискредитують будь-яку ідею, руйнують шляхетні цілі, терор завжди призводить до деградації. Отримані внаслідок дослідження результати в подальшому будуть використані під час вивчення різних підходів до визначення змісту та характеру терористичних загроз, що впливає на формування відповідних заходів протидії. Визначивши низку суб'єктивних та об'єктивних причин виникнення та поширення тероризму, вивчивши тенденції, що впливають на розвиток сучасного тероризму, маємо змогу розробити превентивні заходи щодо запобігання проявам цієї багатоаспектної і надзвичайно небезпечної світової загрози.

1. Крутов В. Концептуальні підходи до проблеми виникнення та поширення екстремізму й тероризму / В. Крутов // Державна політика протидії тероризму: пріоритети та шляхи реалізації: збірник матеріалів круглого столу (21.02.2011 р.). – К.: НІСД, 2011. – С. 22–23.

2. Неклеса А. И. Постсовременный мир в новой системе координат: Глобальное сообщество: новая система координат (подходы к проблеме) / Э. Б. Алаев, В. Я. Белокреницкий и др.; А. И. Неклеса (рук. проекта и отв. ред.). – СПб.: Алетейя, 2000. – СПб., 2000. – С. 11–78.

3. Мартин Г.-П. Западня глобалізація: атака на процвітання і демократію / Г.-П. Мартин, Х. Шуманн; пер. с нем. – М.: Альпина, 2001. – 335 с. – С. 15.

4. Wallerstein I. Utopistics or Historical choices of the twenty-first century / Immanuel Maurice Wallerstein. – N. Y.: The New Press, 1998. – 93 p. – P. 35.

5. Иноземцев В. Л. Расколотаая цивилизация. Наличествующие предпосылки и возможные последствия постэкономической революции: науч. изд. / В. Л. Иноземцев. – М.: Academia; Наука, 1999. – С. 16.

6. Деменко А. М. Причини, що породжують тероризм у сучасному суспільстві / А. М. Деменко // Соціально-політичні та соціально-правові проблеми

сучасності: зб. наук. тез (за матер. XV Харків. політолог. читань). – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2004. – С. 65–67.

7. Остроухов В. В. Філософські проблеми дослідження насильства і терору / В. В. Остроухов. – К.: Укр. центр духовної культури, 2000. – С. 20.

Сукмановская Л. М. Относительно причин возникновения и распространения терроризма

Отмечено, что терроризм – сложное, опасное и трудно прогнозируемое явление современности, которое приобрело глобальные масштабы. Исследовано основные субъективные и объективные причины возникновения и распространения терроризма, а также реальные и потенциальные факторы, которые могут способствовать распространению терроризма в Украине. Обращено внимание на особенности деструктивного правосознания террористов, которые своими действиями наносят разрушительное воздействие на общественное и индивидуальное правосознание. Указано пути минимизации риска проявлений терроризма в нашем государстве.

Ключевые слова: терроризм, террористические акты, проявления терроризма, глобализация мировой экономики, деструктивное правосознание.

Sukmanov'ska L. M. About the reasons of origin and distribution of terrorism

Terrorism – is a constant companion of mankind, that belongs to the most dangerous and unpredictable phenomena of our time, receiving more and more various forms and rampant. This article investigates the main subjective and objective reasons for the emergence and spread of terrorism, as well as actual and potential factors that may contribute to the spread of terrorism in Ukraine. The terrorist acts bring a massive amount of casualties, causing severe psychological pressure to most people, entail hostility between nations, provoking war, mistrust and hatred between social and ethnic groups. Political, religious, ethnic and criminal groups commit almost daily acts of terrorism or crimes of a terrorist nature. Ensuring national security is one of the main objectives of the government. Therefore, finding the causes and spread of terrorism, the state determines for itself the field of prevention and fight against this all-dangerous phenomenon that creates a direct threat to national security and established order. Current geopolitical dynamics that somehow produces the conditions for the emergence of terrorism and its escalation is largely determined by socio-economic and psychological reasons. We pay attention to the destructive features of justice terrorists whose actions cause devastating impact on the social and individual justice. Legal awareness is focused not on suicide legal but destructive methods to solve existing conflicts, it involves recognizing only their own rights and disregard for the rights of others. To thoroughly analyze the nature and essence of destructive justice, in our opinion, should refer to the causes of terrorism. With all the conventions of any classification of its kind, researchers distinguish objective and

subjective reasons, which is a socio-political phenomenon that reveals more possibilities for the analysis of terrorism and finding ways to deal with it.

Key words: *terrorism, assassinations, displays of terrorism, globalization of world economy, destructive sense of justice.*

Стаття надійшла 22 січня 2014 р.

УДК 340.12

У. О. Цмоць

ОНТОЛОГІЯ ЮРИДИЧНОЇ ПРАКТИКИ

Розглянуто поняття юридичної практики як філософської правової категорії. Охарактеризовано юридичну практику як різновид соціальної практики та практики як такої. Спроектовано структурні взаємозв'язки, характерні для практики у цілому, на юридичну практику як на сформовану в суспільстві діяльність соціальних суб'єктів, що забезпечує найбільш ефективне і оптимальне досягнення цими суб'єктами бажаного суспільного чи особистого результату.

Ключові слова: *практика, діяльність, юридична практика, онтологія.*

Постановка проблеми. Система філософських категорій – людина, суспільство, буття, суспільна свідомість, виробництво, праця, діяльність, культура, відносини тощо – сприяє філософсько-теоретичному пізнанню суспільства, що, своєю чергою, дає змогу пізнати і зрозуміти, а, можливо, і спрогнозувати майбутнє. «Пізнання суті та тенденції розвитку конкретно-історичного суспільства, по-перше, допомагає правильно поставити конкретну суспільну проблему, і, по-друге, дає орієнтир в науковому пошуку її розв'язання» [1, с. 396]. Юридична практика належить до системи філософських категорій і є частиною культури суспільства. Вивчення матеріалів юридичної практики формує уявлення про конкретні правові ситуації, економіку, політику країни, державний та суспільний устрій в різні періоди її розвитку, соціальне та правове становище населення. Однак, розглядаючи юридичну практику як певний вид суспільної діяльності, дослідники недостатньо розкрили її сутнісний зміст, не висвітлили її як філософську категорію, що охоплює всі рівні наукового пізнання, – онтологію, гносеологію, аксіологію, антропологію та праксеологію.

Стан дослідження. Практично кожен учений-теоретик, який здійснює дослідження у галузі юриспруденції, більшою чи меншою мірою застосовує поняття юридичної практики, оскільки вона є скла-